

Sanja Vulić
Zagreb

TONKO RADIŠIĆ: RIČNIK SPLITSKOG GOVORA,
Santa Barbara (California) 1991, 90 str.

UDK 80087.801.3

Rad primljen 16. ožujka 1992.

Čakavska rič, Split, 1992, br. 1.

Hrvatski iseljenik, Splitsanin Tonko Radišić koji već pedesetak godina živi u SAD, popisao je, prema svome sjećanju na splitski govor između dva svjetska rata, riječi koje su se u to doba njegova dječastva i mladenaštva rabile u Splitu. Tako je nastao *Ričnik splitskog govora*. Rječnik je izrađen u šaljivom tonu i nije objavljen ni sa kakvim znanstvenim leksikografskim pretenzijama nego kao izraz nostalgije za nečim što je zauvijek progutala prošlost. Tu je knjižicu autor posvetio svom gradu Splitu.

Knjiga počinje molitvom svetome Duji iza čega slijedi rječnik koji sadržava oko tri i pol tisuće natuknica. Natuknice nisu akcentuirane, a Radišić sâm upozorava čitatelje da ne vlada akcentima pa ih stoga nije ni mogao zabilježiti. Gramatički opis natuknica također je izostao. Nedostatak akcenata i gramatičkih odrednica, na žalost, onemogućuje korištenje rječnika kao relevantne leksikografske građe, ali postojeći podaci mogu biti vrlo koristan izvor za leksikološka istraživanja. Neke dijalektne značajke splitskoga govora T. Radišić pravilno zamjećuje pa tako spominje izostanak afrikata *d* i *dž* te nepostojanje razlike između *č* i *ć* jer se oba suglasnika u splitskom govoru realiziraju neutralno kao *č* (koje Radišić bilježi sa grafemom *č*). Prva od dviju spomenutih dijalektalnih značajki je općečakavska, a druga je specifikum splitskoga govora.

Inače, kao što je već spomenuto, natuknice nisu gramatički opisane, a uglavnom izostaju i druge odrednice pa se pojedini leksikografski članci najčešće sasto-

je od natuknica i prijevodnih ekvivalenata (npr. *ponistra* — *prozor*; *popič* — *zričavac*) ili neke šire prijevodne semantizacije za koju obično nastoji da bude u obliku leksikografske definicije (npr. *popič* — *sjemeništarc koji se sprema za zvanje svećenika*). Autor se trudio da prijevodne semantizacije budu na standardnom jeziku, ali u tome nije uvijek uspio jer su mu se znale potkrasti i neke dijalekatne značajke (npr. *Visoka* — *predio u spliskom polju*). Također je pokušao u standardnim prijevodnim semantizacijama razlikovati *č* i *ć* pa ponekad prepoznaje fonem *ć* (npr. *bibita* — *piće*), a ponekad ne (npr. *kandela* — *svijeća*). Natuknice su uglavnom zabilježene u kanonskom obliku, ali kadšto i u nekom drugom obliku koji je autor vjerojatno najčešće čuo pa mu je takav oblik ostao u sjećanju. Tako je npr. u imperativnom obliku unesen glagol *Bevi!* — *Pij*, a ponekad je imenička natuknica u pluralnom obliku premda nije plurale tantum (npr. *picigamorti* — *pagrebni* ili *pičugarije* — *sitnice*). Relativno su česte i frazemske natuknice (npr. *dat ruku — pomoći* ili *natuč se spize — prejesti se*). Homonime bilježi u posebnim leksikografskim člancima, ali kako nisu akcentirani, teško je utvrditi da li je riječ o pravim homonimima ili pak homografima (npr. *morina* — *mrtvo more* i *morina* — *zao duh koji noću pritiska u snu*). Glasovne su varijante, također, u odvojenim leksikografskim člancima (npr. *trefit* — *sresti*; *trevit* — *susresti*), osim kada je riječ o blagdanima (npr. *Svitnica*, *Cvitnica* — *Cvjetna nedjelja*, *nedjelja prije Uskrsa*).

Inače su natuknice uglavnom talijanizmi jer je rječnik razlikovni u odnosu na standard što nigdje nije izričito spomenuto, ali je očito prema izboru natuknica.

Rječnik sadržava i dosta onomastičke građe. Od abionimne su građe zabilježeni hrematonimi (i to uvijek blagdani) i toponimne natuknice. U tijelu članka hrematonimnih natuknica dosta su česte, više ili manje precizne, etnološke odrednice koje se odnose na pojedini blagdan (npr. *Mladenci* — *običaj da se djecu šiba u spomen kad je kralj Irud dao pogubiti sitnu djecu u nadu da će među njima biti i Isus*). Te su odrednice ponekad i netočne kao npr. u članku: *Gospe Kandelora*, *2 Veljače* — *kojom se prigodom blagoslivlje grlo i svijeće*. Točno je da se toga dana blagoslivljaju svijeće, ali ne i grlo. Budući da se blagdan svetoga Blaža, uz koji je vezan blagoslov grla, slavi svega jedan dan poslije Svijećnice, Radišić je u svom sjećanju ujedinio ta dva blagdana i običaje koji su uz njih vezani. Osim uz blagdanske natuknice, etnološke se odrednice mogu naći i u tijelu članaka natuknica čiji se sadržaj odnosi na vjerske običaje (npr. *pepelit se* — *crkveni obred posipanja pepela na glavu na blagdan Pepelnice u znak pokore*). Od toponimskih su natuknica najčešći ojkonomi i to poglavito imena pojedinih dijelova grada, npr. *Dobri* — *predio Splita*, a u jednom je slučaju zabilježeno ime tamnice (*Roko* — *zloglasna tamnica u Splitu*). Vrlo su česti i egzonimi (npr. *Bonozaira* — *Buenos Aires*; *Trešč* — *Trst*). Od ostalih se toponima još može susresti anojkonime i horonime. Premda malobrojne, anojkonimne su natuknice dosta raznovrsne. Zabilježen je poneki oronim (npr. *Telegrin* — *drugi vrh Marjana*), hodonom (npr. *Radunica* — *ulica na Lučcu, istočnom dijelu Splita*), mikrotoponom i hodronim. Toponom *Visoka* ostao je u Radišićevom sjećanju kao mikrotoponom (*Visoka* — *predio u spliskom polju*) dok je u današnje vrijeme to ojkonom jer je u međuvremenu u tom dijelu polja izgrađena jedna cijela gradska četvrt. Samo je jedna hidronimna natuknica u rječniku i to obalni toponim: *Firule* — *morska uvala u Splitu*. Horonimne su natuknice također vrlo rijetke (npr. *Baša Italija* — *dolnja Italija*), a među njima je naročito interesantan nesonom *Brač*. Radišić donosi podatak da u Splitu riječ

Brač nije samo ime poznatoga otok u blizini nego da, po uzoru na to ime s kojim se često susreću, Splićani riječ *brač* rabe kao sinonim za *otok*. Tako je bilo u Radišićevo vrijeme, a danas je drugačije. Danas *brač* više nije sinonim za *otok*, ali još se uvijek u Splitu može čuti za otok *Hvar* još i ime *Brač 2* dok je *Brač 3* za neke *Korčula*, a za neke *Vis*. Takva imenovanja danas prvenstveno zvuče kao šala. Međutim, povezanost s Radišićevim podatkom stavlja ih u sasvim drugačiji kontekst. Tako se i Split može uvrstiti među čakavska mjesta koja poznaju apelativizaciju propriuma. Već su P. Skok, J. Ribarić i P. Šimunović upozorili na apelativizaciju hidronima *Sava* u Istri gdje riječ *sava* na području od Filipana do Vodica u centralnoj Istri, označuje ne samo konkretnu rijeku Savu nego je to istovremeno i apelativ koji je sinonim za riječ rijeka. D. Alerić, za razliku od spomenute trojice lingvista, smatra da je apelativ *sava* nastao drugačije, neovisno o hidronimu *Sava*, pogotovo stoga što mu nije poznata analogna pojava apelativizacije propriuma u Hrvata. Postojeći slučaj apelativizacije *Brač* > *brač* ponovo aktualizira spomenuti problem.

Od bionimnih su natuknica, kao što se može očekivati, najčešći antroponimi, osobito skupni antroponimi i to aletnonimi koji obično zorno izražavaju regionalne govorne značajke (npr. *Inglež* — *Englez*). Interesantan je aletnonim *Pemac* — *Čeh*. Taj aletnonim spominje i Fran Mažuranić u svojoj knjizi *Od zore do mraka* objašnjavajući da je »Pemac = češki Nijemac«. Gradišćansko-hrvatsko ime za Čeha glasi *Pêm*. U svim je primjerima ishodište egzonimu latinsko ime za Čeha koje glasi *Bohemus*, a u hrvatski je jezik preuzeto preko njemačkoga oblika *Böhm* odakle je lako izvesti: *Böhm* > *Bêm* > *Pêm* s tim što je splitskoj i primorskoj varijanti nadodan još domaći sufiks *-ac*. Ostali su antroponimi u rječniku rjeđi (npr. *Bačo* — *nadimak*, *pravo ime Ante Ružić*, *maratonac* i *urednik šaljivih listova*...). Od bionimnih se natuknica još može naći poneki pseudonim (npr. *Luka Pravednik* — *pjesnik Luka Botić*). Iz posljednjega je primjera, kao i iz nekih prethodnih, vidljivo da se složeno ime koje označava onomastički podatak čitavo unosi u natuknicu, a ne samo jedna riječ iz toga imena.

Sva ta raznolika onomastička građa čini rječnik izvorom i za onomastička istraživanja, pogotovo što su nakon rječnika još posebno navedeni popisi dijelova grada, dijelova Marjana i splitskoga polja te popisi različitih antroponima. Na istom se mjestu mogu naći i drugi podaci potencijalno interesantni etnoloziima, meteoroloziima i sl. Naime, dodatak rječniku sadržava popis vjetrova, ružu vjetrova, popis poslovice i izreka, popis pozdrava i svetaca zaštitnika uz podatak kakvi su i čiji zaštitnici i sl. Tu je još navedena jedna splitska božićna kolenda. Slijedi popis vrsti vina u tom kraju, pa popisi kletvi i zakletvi, ridikula i berekina, vrsta plesova i tipičnih lokalnih jela. Iza toga slijede slike Splita iz 1910. god. i upitnik sa niz pitanja koja vam pomažu da doznate jeste li pravi Splićanin. Na kraju su još zabilježene pjesme Luke Botića i Jeronima Kavanjina te kraći odlomak iz proze Marka Uvodića. Svoju knjigu Radišić završava autobiografijom u šaljivom tonu.

Svatko kome se Radišićev »Ričnik« nađe u rukama može se nasmijati i razonoditi, ali također i doznati niz interesantnih podataka iz prošlosti Splita. Uz to, kao što sam već spomenula, knjiga sadržava zanimljivu građu za leksikološka, onomastička i etnološka istraživanja pa je Radišić njezinim objavljivanjem barem djelić prošlosti pokušao otrgnuti od zaborava.